

Egy fogalom megszületése: a „Shared Cataloging Program” létrejöttének története

A központi és a közös katalogizálás fogalma

A gazdaságosan és hatékonyan működő könyvtári együttműködés, a gyors és pontos információszolgáltatás alappillére az adott földrajzi területen (országban – vagy az egyetemes bibliográfiai számbavétel célját szem előtt tartva a világon bárhol), illetve szakterületen megjelent és különféle gyűjteményekben található dokumentumokról való bibliográfiai tájékoztatás biztosítása. Ez azt jelenti, hogy a könyvtáraknak nemcsak saját gyűjteményüket kell katalógusuk segítségével tükrözniük, hanem a saját állományból ki nem elégíthető olvasói igényekre a kívánt forrás lelőhelyét is közölniük kell, vagyis más bibliotékák dokumentumbázisáról is szükséges lehet a tájékoztatás. Ennek a célnak a rendelkezésre álló anyagi, technikai és módszerbeli eszközöknek függvényében a központi, valamint a közös (en épített) [a jelenlegi szóhasználattal – helyesen vagy helytelenül –: osztott] katalógusok felelhetnek meg.

A központi és a közös katalogizálás közötti alapvető elvi különbséget sokszor és sokan megfogalmazták már¹, a kérdést a közelmúltban magyar nyelven *Vajda Erik* tisztázta².

A **központi katalogizálás** esetében egy erre a célra létrehozott intézmény (általában, de nem kötelezően valamely nagykönyvtár – nemzeti könyvtár – feldolgozó osztálya) végzi nemcsak saját állományának feldolgozását, hanem könyvtárak egy egész csoportja számára épít egyetlen központi nyilvántartást. A szolgáltatás másik lehetséges formája, hogy a résztvevő/előfizető könyvtárak számára katalóguscédulákat, illetve -rekordokat készít és forgalmaz.

Közös (vagy megosztott) **katalogizálásról** akkor beszélünk, ha egy több könyvtárból álló rendszeren belül a feldolgozó munka megoszlik, tehát mindig csak egy könyvtár dolgozza fel az egyes dokumentumokat. Ennek állományába kerül be elsőként – a többi könyvtár a már meglévő tételt használja fel, ezt egészíti ki saját lelőhelyadataival. (Technikai szempontból elkülöníthetők azon közös katalógusok, amelyek egyidejűleg használható, de különálló adatbázisokból állnak és azok, amelyeknek építésekor az egyes könyvtárak egyetlen közös adatbázisba dolgozzák össze állományuk adatait.)

A központi katalógusok és ehhez kapcsolódóan a központi cédulaellátás a XIX. századtól vált a könyvtári fejlesztések fontos területévé, hosszabb-rövidebb időn belül a rendszer meghatározó részévé. (Több könyvtár állományának központi helyen történő nyilvántartására természetesen korábbi időkből is ismerünk próbálkozásokat, például I. Miksa választófejedelem 1595-ben és 1610-ben kiadott ren-

deleteiben szükségesnek tartotta a választófejedelemség nyilvános könyvtáiról központi katalógus készítését.³⁾

A modern értelemben vett közös katalogizálásnak előfeltétele egységes leírási szabvány alkalmazása és a bibliográfiai tételek gépi kezelése. Így ennek megvalósítására a legkorábbi tervek is csak a XX. század derekán születhettek meg.

Központi katalogizálás az Amerikai Egyesült Államokban

Az Amerikai Egyesült Államokban a központi katalogizálás első szorgalmazója Charles Coffin *Jewett* volt, aki 1850-ben barátjának, Henry *Stevens*nek (a British Library amerikai beszerzésekkel foglalkozó munkatársának) írott levelében⁴ felvetette, hogy a British Library olyan standard katalógustételeket készítsen, amelyek nyomtatott cédulák alapjául szolgálhatnak, ezzel segítve elő a két ország katalogizálási együttműködését. A közös vállalkozás két központja a British Library és a Smithsonian Library (a Library of Congress része) lenne. *Jewett* talán nem is találhatott volna megértőbb és lelkesebb partnert ötlete megvalósításához, hiszen *Stevens* nevéhez fűződik az az 1868-tól kéziratban, majd 1872-ben nyomtatásban is közzétett elképzelés, hogy az ország teljes dokumentumállományát egy központi bibliográfiai irodának kellene feldolgoznia, majd a leírásokat könyvtárak és gyűjtők számára rendelkezésre bocsátania⁵. *Jewett* próbálkozása sajnos adminisztratív okok miatt, valamint anyagi és technikai források hiányában sikertelen maradt.

Jewett javaslata után rendszeresen napirendre került a központi katalogizálás kérdése a(z amerikai) szaksajtóban és a könyvtári grémiumok munkájában. 1872-ben a Publishers' Weekly tette közzé az új könyvek leírásait – ezeket több könyvtár fel is használta saját katalógusa építésénél. 1876-ban Melvil *Dewey*, az American Library Association (ALA) alapítója a Library Journal hasábjain ismét felvetette, hogy a Library of Congress vállalja magára az országos központi katalógus készítését, sőt a munkához feldolgozási szabályzatot is alkotott⁶. 1882-ben W. K. *Stetson* „Cooperation again” című tanulmányában ismételten központi katalogizálásra szólít fel, elemezve az egyes könyvtárakban duplikát munkafolyamatok elvégzésének hatásait⁷. Végül – a szakma részéről további nógatások és néhány sikertelen kísérlet után – a „The Rudolph Indexer Company”⁸ és a Library Bureau együttműködésével 1893-ban kezdődött meg nyomtatott katalóguscédulák előállításának és szolgáltatásának. 1897-től az ALA vette át e feladatot, 1901-től működött a Library of Congress nyomtatott cédula-ellátó szolgálata. (Erre a kezdeményezésre vezethető vissza a National Union Catalog is.)

Igaz, hogy a *Jewett* óta eltelt időben az amerikai könyvtáros szakma több lépést tett a szabványosítás megeremtésének érdekében: elfogadottá vált a standard méretű katalóguscédula használata, és az egységes leírási szabályzat előmunkálatai is megkezdődtek, de az egyes könyvtárak speciális leírási gyakorlata miatt a központilag előállított cédulákat a helyi szokásoknak megfelelően kiegészítésekkel, javításokkal kellett ellátni, így e szolgáltatás előnyeit nem lehetett teljesen kiaknázni.

A másik probléma, hogy a Library of Congress a felsőoktatási könyvtárak beszerzéseinek 20–75%-át nem dolgozta fel – ezt igazolta az LC katalogizáló osztálya

által 1927-ben megrendezett szimpózium egyik előadása – annak ellenére, hogy az American Library Association 1923-ban önálló bibliográfiai bizottságot (Committee on Bibliography) hozott létre a központi katalogizálás kiterjesztésére.⁹ A későbbi statisztikai adatok¹⁰ is azt igazolják, hogy az LC cédulái nem minden könyvtár(típus) számára jelentettek igazán nagy könnyebbséget:

- 1937-ben a cédulák alkalmazása az egyes könyvtárakban (könyvtártípustól függetlenül) 15–82,5%-ig terjedt, az átlag 66,6% volt;
- 1948/49-ben 11 nyávkönyvtár 51–75 %-ig mentesült a saját feldolgozástól;
- 1956-ban a kilenc legjelentősebb egyetemi könyvtár a beszerzéseinek 45–60 %-át maga katalogizálta.

Cataloguing-in-Source

A központi katalogizálás történetének egyik fontos – mára már más néven elfogadott és elterjedt – változata a CIS (Catalog-in-Source – katalógus a forrásban). 1971 óta működik a CIP (Catalog in Publication) szolgáltatás, de a központi szolgáltatások és könyvtári együttműködések között kiemelt helyen már korábban is tárgyalta a szakirodalom. Melvil Dewey már 1885-ben felhívta a figyelmet arra, hogy milyen óriási megtakarítást jelentene, ha a kiadványokat csak egyszer – megjelenési folyamatuk részeként – katalogizálnák az összes későbbi felhasználó számára.¹¹ Ranganathan 1955-ben alkotta meg a „Pre-natal cataloguing” (a dokumentum megszületése előtti katalogizálás) fogalmát¹²; az LC pedig az 1958 júliusától 1959 júliusáig tartó projektben próbálkozott a „Cataloguing-in-Source”-szal¹³. Mivel a rövid kísérlet – összesen 1200, a címlap verzóján nyomtatott katalóguscédulát tartalmazó könyv – után nem volt kellően pozitív visszhangja sem a kiadók, sem a könyvtárosok körében, az „önmagát katalogizáló könyv” egy időre lekerült a napirendről. Az LC 1961 szeptemberében hasonló szerepű, de más technikai megoldást alkalmazó programot indított „Cards-with-Books”¹⁴ néven: a könyv és katalóguscédulája egyidejűleg szerezhető be, de nem a könyvbe nyomtatva. (Csak érdekeséggként érdemes megemlíteni, hogy a CIP program kapcsán viszont az a vélemény is hangot kapott a szaksajtóban, hogy a legnagyobb találmány a címlap óta¹⁵.)

A Shared Cataloging Programot előkészítő projektek

A Shared Cataloging Program (SCP) közvetlen előzményei – illetve az azt megelőző, de a továbbiakban vele párhuzamosan és egymást kiegészítve működő – szerzeményezési, feldolgozó és dokumentumszolgáltató programok közül legjelentősebbek a Farmington Terv¹⁶ és a Public Law 480 Program¹⁷. Ezek az együttműködések az összes amerikai tudományos és szakkönyvtárra kiterjedően teremtették meg a kapcsolattartás lehetőségét külföldi tudományos kiadókkal, könyvtárakkal, nemzeti bibliográfiai intézményekkel.

1942. október 9-én a Library of Congress tanácskozásán Julian P. Boyd vázolta egy létrehozandó nemzeti bibliográfiai intézet tervét, amelynek célja a szakkönyvtárak gyűjtőköri specializálódásának támogatásán keresztül az egyes könyvtárak állománygyarapításának összehangolása volt.

A tervet 1943-ban a National Library Association, az ALA és az Association of Research Libraries (ARL) hagyta jóvá a program nevét adó Farmingtonban, de az együttműködés valójában csak 1947-ben vette kezdetét. A Farmington terv célja, hogy a tudományos kutatás számára (feltehetően) szükséges irodalom az USA könyvtárai között egyrészt témák, speciális gyűjtési szakterületek mentén, másrészt pedig (1951-től) az egyes származási országokért felelős könyvtárak szerint felosztva minimum egy példányban rendelkezésre álljon. A megfelelő könyvtár beszerzi és feldolgozza a könyvet, majd bejelentése alapján az adatok bekerülnek a National Union Catalogba, és a dokumentum könyvtárközi kölcsönzés vagy másolatszolgáltatás útján válik más könyvtárak olvasói számára hozzáférhetővé.

A program első koordinátorai Keyes D. *Metcalf*, Edwin E. *Williams* valamint Julian P. *Boyd* voltak – az első kettőnek úgyszintén nagy szerepe volt a Shared Cataloging Program életre hívásában –; vezetésük alatt indult meg az összehangolt gyarapítás 1948-tól Franciaország, Svájc és Svédország, később további országok bevonásával. (Az Egyesült Államok és Anglia közötti kooperáció korábbra datálható, tulajdonképpen a közös angol–amerikai katalogizálási szabályzat (1908) kidolgozása is ebbe a folyamatba illeszthető.) 1951-ben a Harvard könyvtára a New York Public Library-től vette át a központi nyilvántartás vezetését. A munkálatok 1953-tól az ARL égisze alatt folytatódtak. Egyre inkább törekedtek a flexibilis és decentralizált működésre, mivel az LC saját beszerzései alapján vezette a központi katalógust, így az amerikai tudományos és felsőoktatási könyvtáraknak gyarapításuk 40–50 %-át önállóan – és ezáltal egymással párhuzamosan – kellett feldolgozniuk. Ennek kiküszöbölésére született javaslat 1948-ban: az LC szerezzze be és dolgozza fel az előfizető könyvtárak számára azokat a kiadványokat is, amelyeket saját állományának gyarapítására addig nem rendelt meg.¹⁸

Az együttműködés hatékonyságát emellett veszélyeztette a bibliográfiailag fejletlen országokból való beszerzés nehézkessége és bizonytalansága.

A Public Law 480 elnevezésű programot 1958-ban hagyták jóvá, de különféle okok miatt működése csak 1960-ban kezdődött meg. A Farmington tervhez hasonlóan azt a célt szolgálta, hogy az amerikai könyvtárak és a résztvevő országok (a Farmington terv európai orientációjától eltérően: India, Indonézia, Izrael, Nepál, Pakisztán és az Egyesült Arab Emírségek, de később Lengyelország és Jugoszlávia is) könyvtárai között az állománygyarapítás, valamint a tájékoztatás területén kölcsönös támogatást nyújtsanak, illetve hogy a fejletlenebb könyvtárüggyel rendelkező országoknak szakmai segítséget adjanak. Az adott országokból származó dokumentumokat – a korábbi hagyományokat folytatva – a Library of Congress dolgozta fel és juttatta el a résztvevő 20–25 szakkönyvtárhoz.¹⁹

A Shared Cataloging Program²⁰

A Shared Cataloging Program létrehozásának elindítója és szükségességének konkrét bizonyítéka Ralph *Ellsworth* 1963-ban megjelent tanulmánya²¹ (hasonló tartalommal Ellsworth közzétett egy dolgozatot már 1948-ban is, de az a szakma körében jelentősebb visszhang nélkül maradt), melyben kifejtette, mennyire fölösleges és abszurd minden könyvtárnak külön-külön katalogizálnia minden könyvet.

Richard *Logsdon*, az American Research Libraries elnöke inspirálta őt a téma újbóli tárgyalására, amikor egyik levelében így fogalmazott²²: „A legfontosabb teendő az ARL számára a következő egy-két évben a koordinált és központi katalogizálás helyzetének javítása.” A még az ugyanezen évben megtartott megbeszélésen kiderült, hogy a 74 tudományos könyvtár a költségvetésének 16%-át költi feldolgozásra – az új beszerzések 45%-ának katalogizálására –, és ezzel párhuzamosan a lemaradás is egyre növekszik (az előző időszak hátralékához viszonyítva már 160%)²³. A megoldást csak egy közös (shared) katalogizálási program jelentheti, amelyben egy központi intézmény dolgozza fel a résztvevő könyvtárak által beszerzett (és általában újonnan megjelent) kiadványokat egyrészt a National Union Catalog, másrészt a résztvevő könyvtárak katalógusai számára, ezáltal biztosítva az új kiadványok bibliográfiái számbavételét is. 1963 decemberében elfogadták, hogy a katalogizálási együttműködés központja a Library of Congress legyen (eddiggi funkciórendszerének megfelelően, és mivel eddig is a beszerzések csaknem 50%-ához szolgáltatott cédulákat), mert így a feldolgozás során standard tételek jönnek létre. A nemzeti könyvtárra telepített központosított eljárás teszi lehetővé, hogy a bibliográfiai adatok Amerikába eljuttatása a lehető leggyorsabb legyen²⁴. (A gyorsaság a program egyik legfontosabb jellemzője, hiszen a még fel nem dolgozott irodalom „nem létezik” a kutatás számára.)

A Shared Cataloging Program jótékonyan befolyásolta mind az egyes könyvtárak, mind az egész könyvtári rendszer működését: sokkal hatékonyabban és gazdaságosabban juttatta el az új szakirodalom adatait, illetve könyvtárközi kölcsönzés vagy másolatszolgáltatás útján a dokumentumokat a kutatókhoz. Mint ahogyan már szó volt róla, a Farmington terv célja is az volt, hogy a külföldi (súlyozottan nyugat-európai) szakirodalom minél nagyobb spektrumon és minél gyorsabban hozzáférhetővé váljék. Ezt a célt a Shared Cataloging Program az előbbivel ellentétben nem kooperatív modellt, hanem központosított feldolgozás segítségével kívánta megvalósítani.

A külföldi (és idegen nyelvű) szakirodalom katalogizálása magas szintű technikai tudást és intellektuális képességeket, a legkülönfélébb tudományokban való jártasságot és nyelvismeretet követel, az amúgy is kevés jól képzett feldolgozót tehát értelmetlen és felelőtlen párhuzamos munkára „elpazarolni”. Sokkal egyszerűbb a már elkészített cédulára minden könyvtárnak saját lelőhelyadatait, jelzeteit rávezetni. Az egyes könyvtárak tehát megszabadultak beszerzéseik majdnem felének saját feldolgozásától, személyzeti költséget, munkaidőt, szaktudást takarítva meg – és ezzel együtt szakmailag magasabb színvonalú katalógushoz jutottak.

Az ARL 1964. januári tanácskozásán William *Dix* elnökletével és Ralph *Ellsworth*, Richard *Logsdon*, Stephen *McCarthy*, James *Skipper* – és később Edmond *Low* – közreműködésével jött létre a közös katalogizálási bizottság (Committee on Shared Cataloging), amely a következő kérdésekben határozott:²⁵

1. A katalogizálás fejlesztése és a nemzeti könyvtár állományának javítása egyformán fontos feladat, melyek nem választhatók el egymástól.
2. A program legyen központosított, de az LC igyekezzék megosztani a munkát – téma szerinti felosztásban – a másik két nemzeti könyvtárral a National Agricultural Libraryvel és a National Library of Medicine-nel (a formai dolgot és általában a tartalmat is az LC végezte a másik két nemzeti könyvtártól kölcsönzött példány alapján, a mezőgazdasági és orvosi szakirodalom

részletezőbb, pontosabb tartalmi feltárása azonban a szakkönyvtárak feladata maradt.²⁶⁾

3. A szükséges technikai, technológiai eszközök hiányában egyelőre – de csak átmenetileg – nyomtatott cédulák szolgáltatása a cél. (A MARC-projekt 1962-ben indult, célja géppel olvasható katalógus építése és bibliográfiai rekordok szolgáltatása.)
4. A feldolgozandó terület behatárolása:
 - minden 1966-ban és azután megjelent, valamint 1966-tól kezdődően a kurrens nemzeti bibliográfiákban feldolgozott könyv, a megjelenési évtől függetlenül (a korábbiakat az LC nem szerzi be, de saját meglévő katalógusának tételeit igény esetén megküldi);
 - kereskedelmi forgalomba kerülő és nem forgalmazott monográfiák, sorozatok és nem folyóirat jellegű időszaki kiadványok, atlaszok és a témájuk, tartalmuk alapján kiválasztott külföldi disszertációk;
 - kezdetben nem tartoznak a program hatáskörébe a folyóiratok és a nem könyv típusú kiadványok, ide értve a különlenyomatokat is (érdekes, hogy a kutatás támogatására éppen a legfrissebb információkat közlő dokumentumtípustól tekintettek el).
5. A finanszírozás²⁷⁾ módja is fontos kérdés volt: képes-e magát eltartani az együttműködés vagy sem? Végül 1965 februárjában úgy határoztak, hogy erre az anyagi forrásokat törvényben kell biztosítani az LC számára.

Az SCP törvényi háttere

1965 elején már folyt a „Higher Education Act” (az amerikai felsőoktatási törvény) előkészítése, melynek II. fejezete foglalkozott a felsőoktatási könyvtárakkal is: szövetségi forrásokat garantál részükre állományuk színvonalának javításához. Felvetődött, hogy ez a törvény rendelkezhetne a közös katalogizálási programról is. A tavasz folyamán tárgyaltak az illetékes képviselőkkel, hogy törvényi támogatást és pénzügyi alapot szerezzenek a Library of Congress számára a terv megvalósításához.

A „Higher Education Act”-et végül 1965. november 8-án fogadták el. A törvény II. C fejezete az amerikai könyvtárakkal kapcsolatban két alapvető megállapításra épül: szövetségi forrást kell biztosítani a könyvtárak katalogizálási problémáinak megoldására, valamint fel kell hatalmazni a Library of Congress új és a párhuzamosságokat kiküszöbölő szolgáltatások kifejlesztésére az ország tudományos és felsőoktatási könyvtárainak támogatására. Az amerikai szövetségi kormány tehát megbízta az LC-t, hogy szervezze meg és irányítsa a hivatalos nevén „National Program for Acquisition and Cataloging”-ot (rövidítése: NPAC, nemzeti szerzeményezési és katalogizálási program). Ehhez a feladathoz a könyvtár (a július 1-jétől a következő év június 1-jéig tartó költségvetési években) az alábbi költségvetési támogatást kapta:

1965/1966:	5 millió \$
1966/1967:	6,315 millió \$
1967/1968:	7,77 millió \$
1968/1969:	6 millió \$
1969/1970:	11,1 millió \$
1970/1971:	11,1 millió \$.

A törvény a következőkben határozza meg az NPAC feladatait²⁹:

1. az LC szerezzon be lehetőleg minden, a világon bárhol megjelent könyvtári anyagot, amennyiben az értékes a tudomány számára;
2. a lehető legrövidebb időn belül [a törvényben konkrét időtartam erre vonatkozóan nem szerepelt, de célként a 3–4 hetes átfutási időt tűzték ki maguk elé] dolgozza fel ezen dokumentumokat, és szolgáltatson róluk bibliográfiai információt nyomtatott katalóguscédula vagy más eszköz útján; ezen felül válják lehetővé az, hogy a Library of Congress a gyűjteménye számára szükségtelen kiadványokat cserével vagy más úton a könyvtári rendszer egésze számára rendelkezésre bocsássa.

Természetesen ezen funkciók ellátásához a dokumentumok beszerzési költsége mellé további kiadások is társulnak: emelni kellett az LC feldolgozó osztályának létszámát, gondoskodni kellett továbbképzésükről, valamint ki kellett építeni a külföldi „képviseltek” hálózatát. Fel kellett gyorsítani a National Union Catalog készítését. A nyomdai kivitelezés meggyorsítására a Government Printing Office-ban fejlesztésekre, kapacitásbővítésre volt szükség; a levelezési, szállítási és adminisztratív költségeket szintén központi forrásokból kellett fedezni.

Az első „shared” katalogizálási rendszer teljes kiépítése hosszabb időt vett igénybe. 1966. januártól a British National Bibliography kefelenyomatai alapján indult meg a kurrens kiadványok és leírásaik megrendelése az LC és az igénylő nagykönyvtárak számára.

A bevezető fázisban a program sikeresnek mutatkozott: az 1966. április 25. és július 1. között beérkezett kérések 78,4%-ánál a cédula már elkészült vagy a dokumentum éppen feldolgozás alatt volt. A fennmaradó 21,6% olyan címre vonatkozott, amelyet az LC addig még nem rendelt meg, de az igény beérkezése után (a könyvtár könyvrendelésének másolata alapján) ezeket szintén beszerezte és feldolgozta.³⁰ (Applebaum későbbi, már a program kiterjesztése utáni adatai is hasonló hatékonyságot tükröznek: a cédulaigények kb. 74%-ához hamar lehetett hozzáférni, de a szerző a 90–95%-os ellátottságot tartotta kívánatosnak és elérhetőnek is³¹.)

A „tesztelés” után hoztak létre további, egy-egy ország kiadványterméséért vagy akár egy teljes régióért felelős ügynökségeket: 1967-ig Londonban, Oslóban Bécsben, Frankfurt am Mainban, Párizsban, Münchenben, Rio de Janeiróban és Buenos Airesben³². (A cél a beszerzés kiterjesztése volt az egész világra, azokra a területekre is, ahol a nemzeti bibliográfiai számbavétel és a könyvkereskedelem nem olyan fejlett.) A kirendeltségek feladata volt a nemzeti bibliográfiák valamint az országok könyvkiadásának és -kereskedelmének figyelése. Az LC Ausztria, Belgium, Csehszlovákia, Dánia, Franciaország, Németország, Anglia, Magyarország, Olaszország, Hollandia, Norvégia, Lengyelország, Szovjetunió, Spanyolország, Svédország, Svájc, Törökország és Jugoszlávia nemzeti bibliográfiáinak leírásait fogadta el – a fő- és melléktelek szerkesztése azonban természetesen továbbra is a Library of Congress szabályzata alapján történt. A külföldi munkatársak gyűjtötték össze és dolgozták át a tételeket az Anglo-american Cataloguing Rules-nak (AACR) megfelelően, ezeket a beszerzett könyvekkel együtt légi úton juttatták el az LC-nek. Az ellenőrzés és sokszorosítás után a nemzeti könyvtár naponta megküldte az új cédulákat a „letéti” katalógusok valamint a kül-

földi irodák számára³³. A kurrens beszerzésekről tehát automatikusan értesültek a könyvtárak: ez biztosította a nemzeti dokumentumvagyon gyarapodásának számbavételét.³⁴

Az NPAC és a közös katalogizálási programban az LC központi feldolgozó munkája a többi könyvtár számára az eddiginél nagyobb könnyebbséget, megtakarítást jelentett: a katalóguscédulák 1–4 hónappal rövidebb idő alatt készültek el és 70%-kal nagyobb mennyiségben, mint eddig; a világ tudományos kiadványtermése áttekinthetőbbé vált, így a beszerzések száma majdnem egyharmadával (30%-kal) emelkedett, az egyes könyvtárak saját feldolgozása viszont felére csökkent.³⁵

Az SCP továbbfejlesztésének súlypontjai

A program bevezetésének egészen korai fázisában, sőt a tervezés során is megmutatkozott, hogy az NPAC és az SCP nemcsak az amerikai könyvtárak számára és kizárólag ebben a formában tud jelentős segítséget adni, anyagi és nem anyagi természetű hasznot hozni, hatékonyabb módszereket bevezetni, hanem a több irányú továbbfejlesztés lehetőségét is magában hordja. A további tervek között szerepelt egy – Domanovszky Akos szóalkotásával³⁶ – „könyvtárak kölcsönkönyvtára”-nak megteremtése, ezenfelül a program nemzetközivé tétele és a gépesítés.

Az Association of Research Libraries javasolta, hogy ne csak a tudományos könyvbeszerzésre terjedjen ki az SCP tevékenysége, hanem mindenféle témájú dokumentumra; valamint felvetette egy központi könyvtárközi kölcsönzési bázis, a későbbi Center for Research Libraries (Chicago) létrehozását is. A Farmington tervben az állt, hogy az amerikai könyvtári rendszer számára legalább egy példányban minden fontos dokumentumot be kell szerezni. Ennél sokkal célravezetőbb, ha a külföldi könyvtermés az országban több helyen és kifejezetten a könyvtárközi kölcsönzés céljára is elérhető.³⁷

Mivel az SCP-ben több külföldi könyvtáros és bibliográfus is hozzájárult az amerikai könyvtári ellátás minőségének javításához, egyre többen osztották azt a nézetet, hogy kívánatos lenne az összegyűjtött bibliográfiai információkat a külföld számára is hozzáférhetővé tenni, valamint az együttműködést az eleinte még részt nem vevő országokra kiterjeszteni. Így az elkészített leírások nemzetközi viszonylatban is hasznosíthatók a bibliográfiai számbavételben, illetve a feldolgozás és szerzeményezés összehangolásában. Tulajdonképpen nem is meglepő, hogy az NPAC fejlesztési tervei között *Skipper* már 1967-ben³⁸ nem kevesebbre inspirálja az LC-t, mint hogy az egyetemes bibliográfiai számbavétel világközpontjává váljék. (Ekkor még nem indította el az IFLA a UBC és UAP programokat.) Az elvi előfeltétel teljesítésére, a nemzetközileg egységes bibliográfiai leírási szabvány megalkotására irányuló munkálatok az 1961-es Nemzetközi Katalogizálási Konferenciával (Párizs) már megkezdődtek.

A harmadik fontos terület a gépesítés. Az Shared Cataloging Programot megteremtő felsőoktatási törvény megfogalmazása: a „nyomtatott katalóguscédula vagy más eszköz”³⁹ útján megvalósított kooperáció szabad utat teremtett a mágnesszalagos, majd a számítógépes technikának. Az SCP eleinte – megfelelő technikai eszközpark hiányában – nyomtatott cédulák segítségével oldotta meg a nemzeti dokumentumvagyon katalogizálását, de az 1962 óta folyó MARC projekt eredményeinek köszönhetően 1966-tól kísérleteztek a mágnesszalagos szolgáltatásra való

átteréssel, majd később a számítógép felhasználásával. A program – *Vosper* szavai-
val⁴⁰ – a gépesítéssel kiteljesíthető, a számítógépes osztott katalógusra alapozva
már Skipper elképzelése sem tűnik nagyratörőnek.

Az SCP az IFLA tevékenységében is jelentős teret kapott: a már korábban
létrehozott és az egységes katalógizálási szabályok kidolgozására hivatott, vala-
mint a könyvtárgépesítési kérdésekkel foglalkozó bizottságok mellett hamarosan
külön grémium alakult „Osztott Katalógizálási és Könyvtárközi Kölcsönzési Bi-
zottság”⁴¹ néven.

Az SCP megítélése a kortársak és az utókor szemével

John G. Lorenz⁴² egyik tanulmányában így értékeli a Shared Cataloging Pro-
gramot: „... találóan nevezik osztott (értsd: közös) katalógizálási programnak, mert
ez nemcsak azt jelenti, hogy az LC megosztja feldolgozó személyzetét és szak-
tudását más könyvtárakkal – az eddigénél sokkal nagyobb mértékben –, hanem
azt is, hogy az Egyesült Államok könyvtárai, külföldi bibliográfusok és könyv-
tárak működnek együtt ebben az egész világot átfogó vállalkozásban annak érde-
kében, hogy koordinálják a könyvtári állományok gyarapítását (a beszerzést) és
feldolgozását a kutatás és használat számára”. Ebben az értelemben a Shared Ca-
taloging Program valóban a résztvevők között megosztott munkát végez, de még-
sem tekinthető tisztán közös katalógizálásnak a fogalom modern értelmezése sze-
rint. A programban részt vevő könyvtárak nem közösen építenek katalógust, ha-
nem „csak” igényeiket jelentik be az LC-nek, hogy az végezze el a feldolgozást
vagy kisebb-nagyobb változtatásokkal vegye át a tételt más forrásokból. Tehát
ezen együttműködés produktuma egy központi (illetve minden könyvtárban meg-
található letéti) katalógus, amelyet alapvetően a Library of Congress készít – bi-
zonyos esetekben a másik két nemzeti könyvtár bevonásával. Ezen katalógus(ok)
építéséhez a résztvevő könyvtárak nem járulnak hozzá általuk feldolgozott tété-
lekkel. (Ez az eljárás a közös katalógizálás teljesen centralizált modelljéhez áll
legközelebb, de ebben a szervezeti megoldásban nemcsak a feldolgozás, hanem
minden könyvtári funkció is központosított. Ez nem mondható el az SCP-ről, mi-
vel a szerzeményezést az egyes könyvtárak önállóan is végzik – az így beszerzett
dokumentumok feldolgozáshoz az LC szintén megvásárolja az általa addig meg
nem rendelt kiadványokat.)

El kell azonban ismerni: az SCP valóban az első olyan próbálkozás, amelynek az
a célja, hogy a központi katalógus – amelyből az egész elképzelés levezethető – ne
csak a rendszer egyetlen pontján legyen megtalálható és használható, hanem annak
egyes tételei a programban résztvevő könyvtárak mindegyikében hozzáférhetők és
saját katalógusuk számára felhasználhatók legyenek. A Higher Education Act azon
kitétele, hogy az egyszeri feldolgozást és sokszori felhasználást „nyomatott cédu-
lakkal vagy más eszközzel” kell megvalósítani, már magában rejti a gépesítést is,
amely lehetővé teszi „igazi” közös katalógizálási rendszer létrehozását. (Az első
között fontos megemlíteni az SCP egyik „oldalhajtsát”, a máig is és egyre kiterjed-
tebb szolgáltatási körrel működő OCLC-t.) De nemcsak a megfelelő technikai esz-
közpark hiányában, hanem a munka megszervezésében is „magán viseli úgy a köz-
ponti katalógizálás jegyét (mivel a LC végzi a feldolgozó munka legnagyobb ré-

szét), mint a közös katalógus ismérveit, melyben [...] amerikai könyvtárak és sok nemzeti bibliográfia járul hozzá az együttműködés sikeréhez”.⁴³

A Shared Cataloging Program tehát egy új együttműködési forma – a közös katalogizálás – közvetlen előzményének (majdnem, de mégsem *tisztán* annak) tekinthető; a könyvtárak közötti munkamegosztás jövőbeni útját készítette elő. És nem utolsó sorban megteremtette ennek a módszernek és szervezeti megoldásnak a könyvtári szaknyelvben azóta is alkalmazott terminus technicusát.

JEGYZETEK

1. A központi és közös katalógusokról lásd (a teljesség igénye nélkül):
ALA Glossary of library and information science. Chicago : ALA, 1983. 35., 59., 205. p.
Bakewell, K. G. B.: A manual of cataloguing practice. Oxford : Pergamon, 1972. 187–204. p.
Encyclopedia of librarianship. 2., rev. ed. London : Bowes & Bowes, 1961. 73–74., 99–100. p.
Hacker, Rupert: Bibliothekarisches Grundwissen. 6., völlig p. neubearb. Aufl. München : Saur, 1992. 247–258. p.
Piercy, Esther J.–Talmadge, Robert L. (szerk.): Cooperative and Centralized Cataloging. In: Library Trends, 1967. 1. [Tematikus szám]
Rehm, Margarete: Lexikon Buch, Bibliothek, Neue Medien. München : Saur, 1991. 275., 292. p.
Sallai István–Sebestyén Géza : A könyvtáros kézikönyve. 2. átdolg. és bőv. kiad. Budapest : Gondolat, 1965. 322–326. p. [természetesen csak a központi katalógusról]
2. Vajda Erik: Közös (osztott) katalogizálás – közös (központi) katalógus. In: Könyv, Könyvtár, Könyvtáros, 2000. 2. 28–39. p.
3. Buday Ilona, M.: Könyvtárak együttműködése. In: Könyvtári előadások. Budapest , 1937. 3. fejezet, 8. p.
4. Idézi: Dawson, John M.: History of centralized cataloging. In: Library Resources and Technical Services [a továbbiakban: LRTS], 1967. 1. 28. p.
5. Idézi: Westby, Barbara M.: Commercial services. In: Library Trends, 1967. 1. 46. p.
6. Idézi: Bakewell, K. G. B.: A manual of cataloguing practice. Oxford : Pergamon, 1972. 187. p.
7. Idézi: Dawson, 29. p.
8. Westby, 47. p.
9. Dawson, 31. p.
10. Dawson, 31. p.
11. Dewey, Melvil: „The A. L. A. catalog”. In: Library Journal, 1885. April. 73. p. Idézi: Hiatt, Peter: Cooperative processing centers for public libraries. In: Library Trends, 1967. 1. 70. p.
12. Encyclopedia of librarianship. 2., rev. ed. London : Bowes & Bowes, 1961. 282–283. p.; Bakewell, 195–196. p.
13. Dunkin, Paul S.: Cataloging and CCS: 1957–1966. In: LRTS, 1967. 3. 267–268. p.; Dawson, 31. p.
14. Dunkin, 269. p.; Westby, 49. p.

15. Clapp, Verner W.: The greatest invention since the title page?. Idézi: Massonneau, Susanne : The years work in cataloging and classification. In: LRTS, 1972. 2. 155. p.
16. Vö.: Williams, Edwin E.: Farmington Plan handbook. Revised to 1961 and abridged. Ithaca : ARL, 1961. 9–25. p.
17. Stevens, Robert D.: The impact of the Public Law 480 Program on Overseas Acquisitions by American Libraries In: LRTS, 1968. 2. 223–225. p.
18. Dawson, 32. p.
19. Skipper, James E.: Future implementations of the Title II. C , Higher Education Act of 1965. In: LRTS, 1967. 1. 48. p.
20. Első magyar nyelvű beszámoló a programról: Bóday Pál: Nagyszabású gyarapítási és közös feldolgozási program az USA-ban. A „National Program for Acquisitions and Cataloging”. In: Könyvtári Figyelő, 1967. 1/2. 74–80. p.; Domanovszky Ákos: a „Shared Cataloging Program”. In: Magyar Könyvszemle, 1969. 1. 64–70. p.; Sebestyén Géza: Nemzetközi katalóguscédulák?. In: Könyvtáros, 1966. 11. 629–633. p.
21. Ellsworth, Ralph E.: Another chance for centralized cataloging. In: The Colorado Academic Library, 1963. 1. 1–4. p. Ismerteti: Dix, William S.: Centralized cataloging and university libraries – Title II. Part C, of Higher Education Act of 1965. In: Library Trends, 1967. 1. 98–99. p.
22. Dix, William S.: Recent developments in centralized cataloging. In: LRTS, 1967. 1. 33. p.
23. Dix. In: LRTS, 1967. 1. 33. p.
24. Cronin, John W.: Remarks on LC plans for the implementation of new centralized acquisitions and cataloging program under Title II. C , Higher Education Act. In: LRTS, 1967. 1. 36. p.; Dix. In: LRTS, 1967. 1. 33. p.
25. Cronin, 38. p.; Dix. In: Library Trends, 1967. 1. 105. p.
26. Applebaum, Edward L.: Developments at the Library of Congress. In: LRTS, 1968. 1. 20. p.
27. Dix. In: LRTS, 1967. 1. 34. p.
28. Vö.: American library laws. Chicago : ALA, 1973. 125–131. p.
29. Higher Education Act § 1041. In: American library laws. 130–131. p.
30. Cronin, 42. p.
31. Applebaum, 20–21. p.
32. Cronin, 46. p.
33. Vosper, Robert: International implications of the Shared Cataloging Program : Planning for resource development. In: Libri, 1967/4. 292. p.
34. Vö. Cronin, 39–46. p.; Domanovszky, 66–68. p.
35. Stevens, Norman D.: The National Program for Acquisition and Cataloging : A progress report In: LRTS, 1968. 1. 20. p.
36. Domanovszky, 70. p.
37. Idézi: Vosper, 291 p.
38. Skipper, 46. p.
39. Higher Education Act § 1041. In: American library laws. 131. p.
40. Vosper, 292. p.
41. Gombocz István: Az IFLA 1968. évi konferenciája. In: Magyar Könyvszemle, 1969. 1. 72., 74. p.
42. Lorenz, John G.: International implications of the Shared Cataloging Program : Planning for bibliographic control. In: Libri, 1967. 4. 276. p.
43. Bakewell, 198. p.